

Terence Phelan (Sherry Mangan)

Flykten från Barcelona

I slutskedet av inbördeskriget, då Francos arméer intog Katalonien och Barcelona, ville stalinisterna att icke-stalinistiska revolutionära socialister (poumare, trotskister) som av olika anledningar hamnat i fängelse skulle lämnas kvar, dvs man ville låta Franco ta hand om dem (det sades rent ut), en märklig inställning om dessa personer skulle vara i maskopi med Franco, vilket man trummat fram i sin propaganda. Detta bevisar att stalinisternas inte själva trodde på sin propaganda i detta avseende – för om de verkligen var allierade med fascisterna borde de ju snarare belönas av Franco, än avrättas.¹

Nu blev det inte så, vilket visas av följande vittnesmål av två av dem som i sista stund lyckades rädda livet genom att fly undan Francos trupper.

Sherry Mangan (1904–1961), amerikansk författare, journalist, översättare och redaktör, skrev för de amerikanska trotskisternas tidning *Socialist Appeal* under pseudonymen Terence Phelan. Han var aktiv i den trotskistiska rörelsen från 1935 till sin död 1961 och spelade en central roll under andra världskriget för att upprätthålla kontakter mellan Fjärde internationalens centrum i New York och de illegala europeiska grupperna. Under åren 1938 till 1948 skrev han som journalist för berömda amerikanska tidskrifter som *Time*, *Life* och *Fortune*. Han skrev också lyrik och kortprosa, men drabbades hårt av anti-kommunismen i USA under 1950-talet och dog 1961 i Rom. Alan M Wald behandlar Mangan och en annan amerikansk författare med anknytning till den trotskistiska rörelsen i *The Revolutionary Imagination*. *The*

¹ Att det verkligen var stalinisternas inställning bekräftas från många källor. I Hugh Thomas standardhistorik *Spanska inbördeskriget*, står det t ex (s. 696): ”Typiskt för detta kaos var de fångars öde som var medlemmar av POUM – Gorkin, Andrade, Gironella och andra. De som tog dem till fånga och som var medlemmar av SIM hade velat lämna dem kvar i Barcelona, i Francos våld....”. (SIM står för *Servicio de Información Militar*, den av stalinisterna dominerade säkerhetstjänsten).

Poetry and Politics of John Wheelwright and Sherry Mangan (University of North Carolina Press, 1983).

Noterna är tillagda av Marxistarkivet.

Ur *Socialist Appeal* 3 mars 1939

**Spanska militanter beskriver flykten från Barcelona
Bolsjevik-leninister berättar om stadens fall
Flykt med Gorkin och andra av POUM:s ledare: Den stalinistiska polisen
lämnade dem för att slaktas
Säger att kampen kommer fortsätta**

Terence Phelan, speciell korrespondent i Frankrike för *Socialist Appeal* mötte och talade med ledare för de spanska bolsjevik-leninisterna och POUM (Arbetarpartiet för marxistisk enhet) som lyckades genomföra en mirakulös flykt från Barcelona några timmar innan fascisterna gick in i staden. Efter att med nöd och näppe ha undgått Francos bödlar, står dessa militanter nu inför den ständiga plågan från Daladiers polis, före detta hjälte för den franska folkfronten som nu har erkänt Francos regering.

Perpignan (nära den spanska gränsen), 16 februari – De lämnades med avsikt kvar inlåsta i fängelset, utlämnade åt Francos bombare och bödlar, och räddades endast genom en modig flykt som låter som den vildaste äventyrshistoria. Nu är emellertid POUM:s ledning och delar av ledningen för Fjärde internationalens bolsjevik-leninister temporärt säkra i Frankrike. De skingras snabbt för att ta skydd för den franska kapitalismens blodhundar till poliser, som förföljer dem lika skoningslöst som den stalinistisk-borgerliga regeringen gjorde i Spanien.

Denna korrespondent för *Socialist Appeal* kunde, med iakttagande av största försiktighet, intervju Julián Gorkin, POUM:s generalsekreterare, och Casanova, modig ledare för bolsjevik-leninisterna som, efter att hela den tidigare ledningen för Fjärde internationalens spanska sektion gripits, lett vår spanska organisations underjordiska arbete.

Utifrån kamraterna Casanova och Gorkin var det möjligt att avgöra att bland de som har räddats finns: Manuel Fernández Grandizo (Munis)², generalsekreterare för de spanska bolsjevik-leninisterna, "Casanova",³ hans efterträdare, Julián Gorkin, POUM:s generalsekreterare, Juan Andrade, POUM:s exekutivkommitté, Pedro Bonet, POUM:s fackliga sekreterare, "Gironella"⁴, POUM:s propagandasekreterare (redan

² Efter kriget analyserade Munis det spanska inbördeskriget i en bok med titeln [Jalones de derrota, promesa de victoria](#), som bara finns på spanska (den gavs ut i Mexiko 1948).

³ Pseudonym för den polske trotskisten Mieczyslaw Bortenstein. Hans egen berättelse finns i Casanova, *Spanska inbördeskriget och stalinismens förräderi. Vittnesbörd av en trotskistisk kämpe i de internationella brigaderna*. Göteborg 1972. Finns på marxistarkivet: [Spanska inbördeskriget och stalinismens förräderi](#).

⁴ Hette egentligen Enric Adroher i Pascual. Från Frankrike tog han sig vidare till Mexico. Återvände 1976 till Barcelona, där han var med om att grunda det katalanska socialistpartiet *Partit Socialista de Catalunya*–*Congrés*, PSC–C.

gripen av fransk polis och nu i fängelset i Senlis), Wilebaldo Solano⁵, generalsekreterare för POUM:s ungdomsorganisation, Juan Farré, sekreterare för POUM:s organisation i provinsen Lérida [katalanska: Lleida], José Rodes, POUM:s före detta "guvernör" i provinsen Lérida, Juan Guer⁶, sekreterare för POUM:s organisation i provinsen Gerona [katalanska: Girona].

Bolsjevik-leninister saknas fortfarande

Bland de som fortfarande saknas är: Adolfo Carlini, medlem av bolsjevik-leninisternas exekutivkommitté, och Luis Zanon, den unge bolsjevik-leninistiske kamrat som modigt avslöjade hur stalinistisk tortyr användes för att få ur honom en falsk beaktelse, och därefter fördes tillbaka till ännu värre tortyr.

I det statliga fängelset i Barcelona fanns 24 ur POUM:s ledning, dömda till långa års fängelse; två ledare för de spanska bolsjevik-leninisterna, vars länge uppskjutna skenrättegång genom historiens ironi beslutats till följande dag (en vecka innan hade den obrytbare bolsjevik-leninistiske ledaren Munis, på grund av att han organiserat en hungerstrejk bland de revolutionära fångarna, förflyttats till fortet Montjuich), 250 medlemmar i internationella brigaderna som gripits vid olika protester och en stor mängd övertygade fascister, vars kända närvaro var allt som skyddade fängelset från att bombarderas.⁷

Den där sista vilda natten telefonerade den samvetsgranne fängelsedirektören, en österrikisk socialist, Vicente de Vicente, övertygad om att fascisterna skulle gå in i Barcelona på morgonen, för att av SIM (Servicio de Información Militar, spanska GPU) – som officiellt hade hand om fångelserna, kräva en lastbil för att transportera sina anti-fascistiska fångar längre norrut.

"Låt fascisterna göra slut på de jävlarna från POUM"

I andra änden av ledningen morrade SIM:s direktör, en stalinist, Garcés: "Inga lastbilar för POUM:s ledning: låt fascisterna göra slut på de jävlarna."

Vicente var indignerad. Han hade de striktaste order att oavsett vilka andra han tvingades släppa, måste han hålla kvar POUM-fångarna. Han var beredd att troget följa dessa order, men inte att lämna sina fångar för att slaktas av fascisterna.

Han gav sig ut på egen hand och fann till slut, vid tvåtiden på morgonen, en liten öppen lastbil, och fick den förd till fängelsets grind. Han visste att de fascistiska fångarna hur som helst skulle frigges av de intågande trupperna, och ägnade ingen uppmärksamhet åt dem, utan skyndade sig att frigge de internationella brigadisterna och att få iväg sina speciellt viktiga fångar till något fängelse längre norrut.

POUM-fångarna insåg plötsligt att de två bolsjevik-leninisterna inte var med dem och krävde att de också skulle förflyttas norrut. Vicente svarade att en annan lastbil skulle komma om några minuter, Carlini och Zanon skulle placeras på den till-

⁵ Solano († 2010) försvarade i hela livet POUM:s arv. Han var en av initiativtagarna till Andreu Nin-Stiftelsen, som bildades 1887 och som fortfarande finns på Internet, på spanska [Fundación Andreu Nin](#) och katalanska [Fundació Andreu Nin](#). För mer info om denne revolutionäre socialist, se [Wilebaldo Solano död](#).

⁶ Juan Guer hette i själva verket *Joan Quer*, med pseudonym *Indigeta*, som var organisationssekreterare i Gerona-provinsen och ingick i POUM:s centralkommitté.

⁷ Om POUM-rättegången, se [Processen mot POUM - Artiklar ur Folkets Dagblad och Arbetaren](#) och kapitel 49 i Burnett Bollotens bok [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#)

sammans med andra anti-fascister. Det uppdagades senare att fascistiska element erövrade fängelset nästan omedelbart efter att den första lastbilen avrest.

Andrés Nins änka räddad i sista stund

Det var kanske i alla fall under den allmänna oredan som Carlini och Zanon flydde.⁸ Detta hände i andra fängelser. Kommendanten Rovira i den 29:e divisionen, POUM-ledare, för vilken stalinisterna hade krävt dödsstraff en vecka tidigare, lyckades mirakulöst fly under den allmänna skrikande förvirringen när fascisterna öppnade Modelo-fängelset. Den mördade Andrés Nins änka, som greps tio dagar innan för att modigt ha fortsatt publicera POUM:s illegala bulletiner, flydde från inget mindre än ett av GPU:s hemliga fängelser. När GPU:s unga fångvakter flydde vid midnatt, frigavs hon av en gammal opolitisk fängelsefunktionär, med en enkel logik som var oberoend av de mer invecklade stalinistiska lögnerna, med orden: "Du är en genuin anti-fascist; och de där soldaterna som kommer hit är genuina fascister; så jag antar att det är bäst att jag låter dig gå, eller hur?"

Lastbilen mullrade norrut med sin blandade last av fångar och vakter.

"Det var en konstig relation under den resan", sade Gorkin med ett stramt leende. "Vakterna var beväpnade till tänderna, och vi visste alla att om vi försökte fly skulle de skjuta ned oss utan att darra. Ändå var vi hopträngda tillsammans, man mot man."

Nästa dag blev denna märkliga last lossad i den lilla isolerade kuststaden Cadaqués.

Francos trupper rullade emellertid obönhörligt norrut; det var uppenbart att Cadaqués skulle skäras av om en eller annan dag. Deras samvetsgranne fångvaktare började åter ringa till regeringens högkvarter i nästa stad om deras transport längre norrut.

Åter var svaret detsamma från SIM: "Lämna de jävlarna åt fascisterna att göra slut på."

Tre gånger vädjade Vicente personligen till Negrín på telefon. Negríns slutkommentar när han ringde av var: "Glöm din lastbil. Håll dem där. Jag vill inte ens höra talas om POUM-fångarna." Situationen tycktes desperat, eftersom Vicente var lika besluten att inte frige dem.

Vid det tillfället, eftermiddagen den 28, marscherade den lojalistiska garnisonen i Cadaqués, ledd av en korpral, mot sina officerares order upp till det improviserade fängelset.

"Är det sant", frågades deras talesman, "att era fångar är POUM:s ledare?"

"Det är sant."

"Vad kan vi göra för att hjälpa dem?" utbrast soldaterna.

"Därför att de", specificerade korpralen, "är de verkliga revolutionärerna". Efter en paus tillfogade han: "Om de bara hade tagit makten under de där dagarna i maj, skulle vi inte ha varit krossade och besegrade nu."

⁸ Carlini kunde till slut ta sig till Frankrike, se Augustín Guillamón, [Rättegången mot de spanska bolsjevik-leninisterna](#). Om Zanons öde har vi ej hittat några uppgifter, men förmodligen klarade han sig också.

Dessa enkla ord, uttalade av denne vanlige milisman, är en djupt sann sammanfattning, och en obesvarad anklagelse – en anklagelse som går åt båda hållen. De kommer länge att vara ingraverade i dessa POUM-ledares minne; det förtjänar lika mycket att ingraveras i många andras minne.

När soldaterna fick reda på att en lastbil var det omedelbara behovet, rusade de tillbaka och kom med garnisonens lastbil. Återigen kröp den märkliga lasten mot norr.

I mörkret precis före gryningen, under ett kallt genomträngande regn, nådde den öppna lastbilen sitt mål, den lilla staden Agullana, nästan en mil från den franska gränsen. Strax hittade vakterna stadens fängelse och låste i vederbörlig ordning in sina fångar där.

Nästa morgon upptäckte de att staden inte bara innehöll den sovjetiska ambassaden, utan också GPU:s högkvarter, kommunistpartiets militära generalstab och premiärminister Negríns tillfälliga kontor.

”Det var en ganska nervös upptäckt”, sade Gorkin, ”Om de hade haft tid att få reda på vår närvaro och identitet, skulle de säkert direkt ha skickat över sina mördare för att utplåna oss.”

De olika stalinistiska organisationerna lämnade nästan omedelbart när Francos bombflygplan började förstöra staden.

En vänlig fängelseläkare hjälper till att befria dem!

På kvällen den 31, när bombardemanget blev allt värre, fortsatte deras fångvaktare Vicente envist att försöka få vidare instruktioner var helst han kunde finna dem. Han lämnade kvar sin portfölj på fängelsets kontor, den innehöll hans officiella sigill och tomma blanketter av olika slag.

Med hjälp av den sympatiska fängelseläkaren fick Gorkin tag på denna skatt, och vid ett stearinljus i sin cell, fyllde han sammanbitet i och stämplade officiellt order om frigivning för sig själv och sina 23 följeslagare. När vakterna förevisades dessa dokument blev de förbryllade men övertygade: papperen var sannerligen officiella. Vid midnatt vandrade de 24 revolutionära ledarna ut från fängelset och satte iväg genom natten mot den franska gränsen.

Det franska Gardes Mobile skickade tillbaka dem över gränsen, där det spanska republikanska gardet då redan hade börjat jaga dem.

De gömde sig under dagar utan mat eller skydd i bergen, först från dem och sedan från de ännu farligare människojägarna, och de lyckades slutligen, i en grupp på tio eller två eller tre, att i hemlighet ta sig över gränsen och in i Frankrike.

Efter ett sista möte i Perpignan för att bestämma metoder för kommunikation skingrades dessa två dussin män, över vilka de stalinistiska mördarnas damoklessvärd hängt (det hade redan fallit på Nin) under 21 månaders fängelse, till tillfälliga gömställen över hela Frankrike.

Fjärde internationalens anhängare har allvarliga politiska meningsskiljaktigheter med centristerna i POUM, men när de jagas skoningslöst av den franska imperialismens blodhundar just när dessa gör sig till vänner med slaktaren Franco, är det inte

dessa politiska meningsskiljaktigheter utan vår klassolidaritet som dominerar våra sinnen.

”Våra planer?”, ekade Gorkin när vi skiljdes. ”Tja, en sak, vi är beslutna att inte bli ett meningslöst emigrantparti. Bara omkring hundra av de mest offentligt kända har lämnat Spanien; och även de”, tillfogade han med hopknipna ögon, ”bara tillfälligt. De flesta valde att bli kvar i Spanien, osynliga men närvarande, och arbetar redan med den långa och hårda uppgiften att återuppbygga ett revolutionärt parti. Vår tid kommer. Vi måste vara mer beredda nästa gång.”

Flyktingar korsar gränsen till Frankrike i februari 1939

Moralens kollaps huvudorsaken till nederlaget

Så långt deras berättelse om flykten. Nu till deras beskrivning av sammanbrottet för Kataloniens försvar.

Det stalinistiska Ryssland hade inte skickat några vapen alls sedan april 1938. Det var dock inte militär överlägsenhet som fick Franco att segra.

”Även om vår underlägsenhet i beväpningen inte gjorde det möjligt att genomdriva en hållbar offensiv politik”, medgav en opolitisk tekniker vid den lojalistiska arméstaben igår för denne korrespondent, ”fanns det inte desto mindre mycket vapen för försvar på obegränsad tid. Nej, det föll plötsligt bara ihop.”

Vad som faktiskt orsakade sönderfallet var den slutliga kollapsen för moralen under trycket av hunger och kontrarevolutionär repression.

Under det sista året hade matleveranserna från Sovjetunionen skurits ned till en rännil mest av usel konserverad mjölk och halvt dåligt kött, som betalades, liksom all rysk hjälp, inte bara med förskott av guld utan också med eftergifter till Stalins krav att den spanska revolutionen skulle krossas skoningslöst. Mat från andra håll minskade alltmer.

”Liberaler” och byråkrater festade medan massorna hungrade

Massorna skulle ha kunnat uthärda detta, liksom arbetarna i Petrograd under inbördeskriget i Ryssland, men återkommande och allt bullrigare matskandalen, visade att den ”liberala” bourgeoisien, byråkratin och militära ledare girigt ordnade banketter medan arbetare och kvinnor och barn kom allt närmare den linje som skiljer hunger från svält, blev en viktig faktor i att bryta ner den sjunkande moralen.

En ännu viktigare faktor i att bryta ner moralen var den ständiga, barbariska repressionen mot alla arbetarorganisationer.

I de stalinistiska koncentrationslägren, för att ta ett talande och karaktäristiskt exempel, var alla revolutionära fångar uppdelade i grupper om fem.

Om en man i en sådan grupp lyckades fly, avrättade stalinisterna omedelbart de andra fyra och de två närmaste grupperna: 14 mord för att straffa en flykt. ”Det är för att uppmuntra de andra att försöka”, var den kalla och hånfulla förklaringen från överstelöjtnant Astorga vid Guardia de Asalto [stormgardet] i ett av dessa läger vid Omells de Nagaya i provinsen Lerida.

Tusen och åter tusen revolutionära kämpar, som bara ville få chansen att återgå till kampen mot Franco, blev på det sättet demobiliserade, terroriserade och slaktade, för att deras kamp för socialismen inte skulle kompromettera den lojalistiska regeringen i dess galna strävan efter stöd från den anglo-franska imperialismen, som just nu förstås fullbordar sitt arbete med att strypa det lojalistiska Spanien till förmån för dess egna investerare och Francos fascism. Sådan är slutprodukten av stalinisternas ”realistiska” politik.

Mer än 80 procent av dessa fängslade arbetare hade aldrig fått någon formell anklagelse. Det gick fyra eller fem månader innan de ens kunde föras inför en undersökningsdomare. Även domaren och åklagarna måste medge att de inte visste varför de var där och hölls fängslade. Hur detta kunde förekomma avslöjas nu av kamraterna som flytt. GPU:s terroristiska tryck utövades även mot undersökningsdomarna, som visste att det var lika med självmord att beordra frigivning av revolutionära anti-fascister. Detta var den ”demokrati” som försvarades mot fascismen.

Tecken på kapitulation bryter ner massans moral

Det sista stadiet av moralens urartning började på allvar med publiceringen av Negríns berömda 13 punkter, vilka definitivt pekade mot kapitulation inför Franco. Liksom Negríns senaste villkor för ”fred”, vädjade de 13 punkterna med sådana tomma formuleringar som ”nationellt oberoende” och inga repressalier. De som befann sig bland trupperna rapporterar att punkterna föll som en bomb bland de lojalistiska soldaternas sista illusioner. De stormade i hjälplös ilska. ”Vad i helvete slås vi för? För dessa förbannade 13 punkter? Varför, de skulle lika väl ha kunnat skrivas av Franco! Vad är den verkliga skillnaden mellan dem och Francos program? Nej! Nej! Nej! Vi har blivit lurade och förrådda!” Å ena sidan bröt myterier ut, å andra sidan satte förtvivlan in. Och censuren kvävde allt.

Det var förgäves som sådana sadistiska martinetter⁹ som den ökänt brutale stalinistiske generalen ”El Campesino” försökte upprätthålla disciplinen med terror, och

⁹ En *martinett* är en kort piska, vanligen av läder, som var ett traditionellt verktyg för fysisk bestraffning i Frank-

sköt hundratal av sina män.¹⁰ Tal om "demokrati" buades eller mottogs med fullständig tystnad. De tuffa veteranerna som bistert hållit ut i två och ett halvt års blodig och förlorande strid, tänkte inte kämpa för någon abstrakt föreställning om demokrati, och ännu mindre för bevarandet av kapitalismen som de hade upplevt den. De blev lurade att motvilligt acceptera att kampen för socialismen övergavs "tills kriget är vunnet", att blint hoppas på att det på något sätt skulle gå bra, och plötsligt såg de till slut hur de hade isolerats och lurats att utkämpa sina klassfienders strid, och att inse att oavsett vem som än vann hade de spanska arbetarna förlorat. De förlorade både hoppet och kampen. Ända sedan Negríns "segerregering" hade bildats, hade det varit stalinisternas vana att döda officerare som inte till punkt och pricka följde den stalinistiska militärpolitiken. En officer som lät sina män, exempelvis, spränga en stads vapenarsenal och andra fabriker innan de tvingats till reträtt undertecknade sitt dödsstraff; ett skott i ryggen från någon stalinist som planterats i hans regemente. Vid det sista mötet med socialistpartiets nationella råd hade situationen blivit alltför hemsk till och med för Prieto, som lade fram en lista på mer än 200 socialistiska officerare som hade dödats på det sättet. CNT hade en ännu längre lista med väldokumenterade fall. Men fakta om detta hade aldrig läckt utanför det väl censurerade Spanien.

Revolt i internationella brigaderna

Till och med i de av stalinisterna dominerade internationella brigaderna, med deras stränga disciplin, steg en känsla av revolt och myterier bröt ut. Den militäre observatören som nämnts ovan uppskattade att åtminstone 50 procent av dessa internationella antingen var i hemlig eller öppen revolt mot den stalinistisk-borgerliga politiken att krossa arbetarnas revolution och stödja den spanska kapitalismen. Nästan 500 av dem som begått myteri till förmån för en arbetarrevolution befann sig i ett fångläger under hans direkta ansvar vid Castel del Fels, nära Sitges. Hundratal andra var utspridda i koncentrationsläger och fängelser på andra håll i det lojalistiska Spanien. Det fanns exempelvis 250 stycken i Barcelonas statsfängelse, tillsammans med POUM-medlemmarna.

Det var en rörande och levande bild som kamraterna Casanova och Gorkin målade av dessa revolutionära kämpars känslor av ilska och indignation över hur kontrarevolutionärt de använts av stalinisterna. De hade kommit från hela världen för att kämpa för den socialistiska revolutionen mot fascismen! I ljuset av dessa avslöjanden är det lättare att förstå premiärminister Negríns "idealistiska" brådska med att få ut dessa internationella ur Spanien innan de alla vaknade upp.

Utplånandet av arbetarnas landvinningar

Inte heller har terrorn tagit slut. I centrala Spanien förtvinar fortfarande tusentals revolutionära militanter bort i Valencias fängelser och koncentrationslägren i provinsen Almería. I Valencia finns till exempel Luis Portela, sekreterare i POUM:s organisation i provinsen Valencia, dömd till 15 år, den man som tillsammans med Andrés

rike och andra europeiska länder.

¹⁰ "El Campesino" (Valentín González González) flydde till Sovjet, men hamnade snart i Gulag (Vorkuta). Lyckades 1949 fly via Iran till Frankrike. Skrev 1950 en mycket Sovjet-kritisk bok, *La vie et la mort en URSS. (1939–1949)*, som kom ut på flera andra språk, inklusive engelska, *Listen Comrades: Life and Death in the Soviet Union*. Återvände 1977 till Spanien, där han stödde socialistpartiet. Avled i Madrid 1983.

Nin (mördad av GPU)¹¹, Juan Andrade och Julián Gorkin var med bland grundarna av Spaniens kommunistiska parti 1921. I Valencia är också omkring 450 lantarbetare, som representerar 46 av de 47 kommittéer som under krigets början kollektiviserade apelsinodlingarna och annat storskaligt jordbruk i provinsen Valencia. Långt innan kriget hade de, grupperade i UGT-facket Federación de Trabajadores de la Tierra, kämpat mot de reaktionära storgodsägarna som tillhörde Lerroux Partido Radical eller Derecha Regional Valenciana, anslutet till Gil Robles CEDA. Efter att jordbrukarnas federation hade kollektiviserat jordbruken, samlades de reaktionära elementen åter av stalinisterna för att bilda en rivaliserande "fackförening", Federación Campesina. Med hjälp av sin privata armé, krossade stalinisterna gradvis kollektiviseringen, fängslade kommittéerna för kollektiviseringen och återinsatte de gamla cheferna.

Den slutliga förstörelsen av alla de landvinningar som arbetarna gjort – stalinisternas och borgarnas återlämnande av egendom även till sådana självsäkra fascister som Portela Valladares – underminerades slutligen den republikanska arméns militans och mod, när dessa fakta sjönk ner vid fronten. Även om, som en fråga om historiska fakta, det var det oförklarliga sammanbrottet i delar av det stalinistiska femte regementet som var ansvarigt för förlusten av Tarragona (som innefattade sådan ond tro, för att inte använda något hårdare begrepp, hos de stalinistiska officerarna överstelöjtnant Galan och kommandanten Vega att de fick plockas bort), var den verkliga orsaken till det militära nederlaget inte bara fascisternas överväldigande militära överlägsenhet, utan det fullständiga sammanbrottet för den lojalistiska moralen. De modigaste av män sjunker, om de slutligen inte vet för vem och för vad de kämpar, ned i fatalism, likgiltighet och nederlag.

När Francos militära långtradar började rulla, uppmanade de borgerliga ministerrarna arbetarna att försvara varje meter med sina liv, skrek att "Själva stenarna i Barcelona kommer att resa sig för att försvara staden" – och hyrde lägenheter i de chikka kvarteren i Paris.

Den stalinistiska terrorn i armén var så hård att den var mer fruktad än fascisternas. Detta fick allvarliga militära effekter. Värvingen av frivilliga sjönk till ingenting. Det hårdaste militära tvång var nödvändigt för att genomdriva värnplikten. Tusentals unga arbetare, som var ivriga att ansluta sig till den anarkistiska ungdomens förbjudna milisformationer för att kämpa mot Franco och för revolutionen, gömde sig helt enkelt från inkallelsen till en republikansk armé där att bli skjuten i ryggen föreföll sannolikare än att bli skjuten vid fronten.

Den borgerliga regeringen blev alltmer panikslagen varefter försvaret föll samman. Den uppmanade desperat den trogne anarkistiske murveln, García Oliver, att åter låta kranen flöda av militans och förtroende som han så många gånger förr skruvat på och av på befallning av sina kapitalistiska herrar. Det var meningslöst.

Fascisterna pressade sig allt närmare, och för Barcelona, som länge bombats i intervaller från Mallorca, började helvetet med ständigt, oavbrutet bombardemang, de italienska gamarna åkte fram och tillbaka som pendeltåg från det närliggande Reus.

¹¹ Se [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) av Martin Fahlgren.

Negrín vägrade hämnas

Revolutionärer krävde att Negrín skulle vidta den enda åtgärd som till och med fascisterna medgav skulle ha lindrat bombardemangen: hämnd på borgerliga företag och bostadskvarter i Salamanca, Burgos och Sevilla. Borgare till slutet som han är, vägrade han; det infernaliska regnet vräkte ner och lämnade oändliga rader av döda. Varje bombmål var lika välkänt som handflatan. Medan SIM (underrättelsetjänst kontrollerad av stalinisterna) ägnade all tid och pengar åt att förfölja revolutionärerna, blomstrade det fascistiska spionaget obehindrat, även högt upp i ministerierna och kommunicerade ostraffat med fienden.

Efter att ha fängslat och mördat de ärligaste och oförsonligaste kämparna mot fascismen, och tömt motståndsandan hos de andra, återstod inget annat för regeringen än att kalla på hjälp från sin egen livliga fantasi. Kamrat Casanova rapporterar om de olika vilda rykten som regeringen avsiktligt spred i den dömda staden: "Tre franska divisioner har just passerat gränsen", "Den brittiska flottan ångar på med full fart för att bombardera Ceuta", "Krig mellan demokratierna och diktaturerna är bara några dagar borta", "100 franska militärflygplan har precis landat och kommer omedelbart gå upp igen efter tankning", "Franska stridsvagnar mullrar i detta ögonblick genom Figueras".

Barcelonas befolkning lyssnade tysta och misstroga. Sanna nyheter som sipprade igenom berättade att fascisterna avancerade 15 till 20 kilometer om dagen; att befästningarna, som hade kostat åtta månaders ansträngningar, vid Balaguer, Segre, Borjas Blancas hade fallit nästan utan strid. Den sista måndagen samlades "segerregeringen". Den uppmanade CNT:s militanter, som den under 19 månader hade mördat och fängslat, att kämpa till sista blodsdroppen, införde "krigstillstånd", svor att stanna i Barcelona för att leda motståndet och skyndade sig hem för packa små resväskor och värma upp bilarna. På natten inleddes regeringens uttåg: höga funktionärer rullade norrut i sina snabba bilar förbi de tusentals som stretade på och som de förrått och lett till katastrof. På tisdagen brydde de sig inte ens om att få ut tidningarna, radion blev ryckig, sände mer och mer dansmusik och allt färre nyheter och upphörde till slut.

Den dömda staden, rapporterar dessa ögonvittnen, var märkligt tyst, ödesmättad, utan hopp. Kamrat Casanova slog bistert fast, med hård, kall ilska: "Barcelona, barrikadernas stad, dog utan att en enda barrikad restes".

Den avresande regeringen hade inte förbisett detta: genom sina sista order patrullerade Guardia de Asalto [stormgardet] gatorna för att hindra att barrikader restes, för att skydda privat egendom och se till att anarkisterna inte förstörde vapenlager och ammunitionsförråd. Detta uppdrag – ett förfärligt förräderi mot den centrala fronten genomfördes nogsamt: alla Barcelonas vapen och ammunitionsförråd skyddades utomordentligt av Guardia de Asalto tills de intakta föll i Francos händer.

Frente Rojo, organ för det stalinistiska PSUC, skrek speciellt efter motstånd, barrikader, medan stalinisterna såg till att det inte blev något. De bland deras egna internationella brigadister som ville göra som i Madrid, mobilisera vartenda kvarter, rensa ut dolda fascister och göra varje hus till en försvarbar fästning, behandlades som "oförsonliga trotskister" och "femtekolonnens avskum".

Tragiska scener under flykten

Den avresande regeringen hade inte förbiset detta: genom sina sista order patrullerade Guardia de Asalto [stormgardet] gatorna för att hindra att barrikader restes, för att skydda privat egendom och se till att anarkisterna inte förstörde vapenlager och ammunitionsförråd. Detta uppdrag - ett förfärligt förräderi mot den centrala fronten genomfördes noggsamt: alla Barcelonas vapen och ammunitionsförråd skyddades utomordentligt av Guardia de Asalto tills de intakta föll i Francos händer.

Frente Rojo, organ för det stalinistiska PSUC, skrek speciellt efter motstånd, barrikader, medan stalinisterna såg till att det inte blev något. De bland deras egna internationella brigadister som ville göra som i Madrid, mobilisera vartenda kvarter, rensa ut dolda fascister och göra varje hus till en försvarbar fästning, behandlades som "oförsonliga trotskister" och "femtekolonnens avskum".

Teckningen ovan från *Socialist Appeal* 28/2 1939 anspelar på att politiker och funktionärer flydde hals överhuvud utan att bry sig om andra flyktingar. A. Beevor skriver (i *Spanska inbördeskriget* s. 433-4): "Regeringsfunktionärernas tjänstebilar försökte bana sig väg genom folkmassan av fotvandrande flyktingar. Under den panikartade flykten rekvirerade byråkrater och politiker ambulanser för sitt eget och familjens bruk, medan de sårade tvingades ta sig fram till fots."

"Vägarna den natten, den 28", sade ett av våra ögonvittnen, "var något som jag aldrig kommer att glömma. Jag har varit igenom olika slags helveten, men jag har aldrig sett en sådan tragisk syn. Den borgerliga pressen har beskrivit den så gott den kan eller med sina stjärnreportrars litterära kraft, men inga ord kan ens komma i

närheten. Om jag bara på något sätt kunde förmedla till dig – ja, sånt som uttrycket i ansiktens hos de stretande civila flyktingar som fångats i de fruktansvärt halvdimmade strålkastarna när de, som svar på ett arrogant signalhorn, snubblade djupare ner i diket för att låta en Hispano-Suiza passera med någon flyende funktionär från "deras" regering. Men..." han lyfte sina händer i hopplöshet – "det går inte att beskriva med ord."

Det är lika omöjligt att med ord förmedla den dystra, tragiska, hjärtslitande anda som genomsyrar hela området med koncentrationsläger, där hundratusentals, krossade och skyddslösa, flyktingar, lojalistiska soldater ligger hostande och på bara marken i det fina, kalla, genomträngande regnet, med skallrande tänder i de isande vindar som sveper ner från de snöklädda Pyrenéerna, deras hjärtan tunga av nederlag, deras tankar bistra av sannolikheten att det "demokratiska" Frankrike snart kommer att skicka tillbaka dem till Francos bödlar. Städer som Perpignan och Bourg-Madame svärmar av spioner (från såväl den franska polisen, stalinisterna och Franco), med en eländig halv värld med rovgiriga typer som skor sig på internernas misär, byter exempelvis några få bitar dåligt kött mot familjens klenod, guldklockan. Här syns den upprörande och dramatiska bilden av några av de bittra slutfrukterna av "segerregeringen", som föreslog att Franco skulle besegras genom att krossa de spanska arbetarna som ledde kampen mot fascismen.¹²

Översättning: Per-Olof Mattsson

Postscript

Sju republikanska politiker som tagit sin tillflykt i Frankrike kom senare (sommaren 1940) att utelämnas till Spanien av den franska Vichy-regeringen efter begäran av Franco. Fyra av dem avrättades, däribland Lluís Companys, president i den katalanska delstatsregeringen *generalitat*, Joan Peiró, f d industriminister och generalsekreterare i CNT, samt socialisten Julián Zugazagoitia, f d inrikesminister och redaktör för tidningen *El Socialista*.

/ Martin F

Lästips

Om repressionen mot POUM:

Pelai Pagès, [Stalinisterna och POUM under inbördeskriget i Spanien](#)

Reiner Tosstorff, [En Moskvaprocess i Barcelona](#)

Om Kataloniens sammanbrott och flykten därifrån:

Pelai Pagès, [Katalonien i krig och revolution, 1936-1939](#) (kapitel 12, "Katalonien ockuperas och kriget förloras")

För fler vittnesmål om flykten undan Francos styrkor, se avsnittet "Hur vi lämnade Spanien" (i kap. 7) i José García Pradas, [Ryssland förrådde oss! En spansk anklagelse](#). Författaren var en spansk anarkist.

¹² Det beräknas att från den 28 januari till mitten av februari passerade närmare en halv miljon flyktingar över gränsen till Frankrike.

Historikerna Hugh Thomas och Antony Beevor, vars till svenska översatta arbeten båda heter *Spanska inbördeskriget*, behandlar sammanbrottet i kapitlet "Flykten från Katalonien" (Thomas, s. 695-99) resp. "Kataloniens fall" (Beevor, s. 422- 35).